"שערי ציון"

4

(אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב – אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות)
(ברכות דף ח.)

יו"ל ע"י כולל "ברכה מציון" שע"י כולל "צילו של היכל"
בבית הכנסת "הרמב"ן" - ירושלים שבין החומות
חבורת דף היומי – דרשו בהלכה
שאלות ותשובות אקטואליות מחיי היום יום, שעלו מתוך לימוד המשנ"ב בסדר "דף היומי בהלכה"

בס"ד

סימן שי"ג

סעי' ב'

מוט שיש בו קפיץ, שעשוי כדי לתלות עליו גליל נייר טואלט - האם מותר בשבת להכניס את המוט בין שני הנקבים המיועדים לכך?
ומה הדין אם המוט רק מונח על שני מתלים?

תשובה: מותר, כיוון שהנקבים האלו נעשו במיוחד בשביל תחיבת המוט, ועי"ז ניכר שהמוט עשוי להכניס ולהוציא, ולא להשאר ולהתבטל בבנין, ולכן אינו נראה כבונה. ועוד, שהמוט נעשה בצורה מיוחדת כדי לשמש ככלי לתליית הנייר, וזו עוד סיבה שאינו נראה כבונה, אלא כמשתמש בכלי (עפ"י ס"ק כ"ב, לגבי התר תחיבת הבריח לנקבים המיוחדים שנעשו לו משני צידי הדלת. וכן הוא בחוט שני ח"ב פל"ו כמה עניינים מהל' בונה אות ג', ובארחות שבת ח"א פ"ח סע' י"ח בשם הגרשז"א. ועיין שם בשם הגרישו"א, ובפירוש דבריו). וכ"ש שמותר אם המוט רק מונח על שני מתלים (ארחות שבת שם).

סעי' ו'

במיטת תינוק-האם מותר בשבת להגביה או להנמיך את המדף של המזרון, ע"י העברת ה"פינים" לחורים גבוהים או נמוכים יותר?

תשובה: אם ה"פינים" מתחברים בהידוק ובחוזק, אסור מהגזירה "שמא יתקע" ביתידות ומסמרים, כמו ב"מטה של פרקים". אך אם הם נכנסים ויוצאים בקלות, מותר (שש"כ פכ"ד הע' פ"ה).

האם מותר להגדיל את השלחן ע"י הרכבת ה"פלטות" המיועדות לכך?

תשובה: מותר, כיוון שהן נעשו מתחילה לכך (בדומה לשאלה בס"ב), ואין דעתו לבטלם שם, ולכן אין בזה משום "בונה" או "מכה בפטיש". ועוד, שאינם מהודקים שם בחוזק (דעת תורה שו"ת מהרש"ם סי' קי"ב, וכמוהו סתם בשש"כ). ואף שהפלטות נראות מהודקות לשלחן זהו רק משום כבדן, אך באמת חיבורן הוא "רפוי", ומותר (חוט שני ח"ב פל"ו ס"ק ד' "שמא יתקע" אות א').

האם מותר להגביה או להנמיך "סטנדר עם הברגה"?

תשובה: מותר, דהוי ככיסויי כלים העשויים בהברגה שלא עשויים לקיום אלא לפותחן ולסוגרן תמיד (כמובאר בס"ק מ"ה, עיין שש"כ פכ"ג הע' קנ"ב בשם הגרשז"א, אז נדברו ח"ד סי"א), או כיוון שבכל מצב הסטנדר נשאר כלי שלם, וממילא אין בהגבהתו משום בונה או סותר כלל (שבט הלוי ח"ו סל"ב, ארחות שבת ח"א פ"ח הע' פ"ז בשם הגרישו"א).

סימן שי"ד

סעי' א'

האם מותר לפתוח קופסת שימורים בשבת?

תשובה: בזמנינו אין דרך להשתמש בקופסת שימורים לשימוש חוזר, ולכן היא נחשבת "כלי רעוע" (כמו "חותלות של תמרים" לקמן בס"ח, עיין ארחות שבת ח"א פי"ב הע' ו', שו"ת אבן ישראל ח"ז סוף סי' ט"ז, אור לציון ח"א סי' כד ד"ה ולעצם הנידון), שלכו"ע מותר לסתור, או לנקב אותו בדרך קלקול (כמבואר בשו"ע). ולכן מותר לנקב את קופסת השימורים מלמטה, שהוי קלקול, ואח"כ יוכל לפתוח אותה מלמעלה, ואין זה נחשב כעושה פתח לכלי, מכיון שהקופסא כבר נקובה ואינה ראויה להיות כלי, ומותר לכו"ע (שש"כ פ"ט הע' כ"ב, ועיין מנח"י ח"ד סי' פ"ב אות ל"ז שמדייק מדברי החזו"א שגם הוא

יתיר ע"י עצה זו בזמנינו. ועיין בהלכות שבת בשבת ח"א פי"ד הע' 70 שאף הגרישי"א לא חשש משום מחתך בדבר שכבר אינו ראוי להיות כלי).

האם מותר לעשות או לזרוק "כדורי שלג"?

תשובה: לעשות כדורי שלג אסור, דדמי לבנין. אך אם הם כבר עשויים מותר לזרקן, ואף שיתפוררו ע"י הזריקה, אין לחוש מצד "סותר", דהוי ככלי רעוע, שלכו"ע מותר לסותרו בדרך קלקול כדלעיל (שש"כ פט"ז סמ"ה והע' קי"ז בשם הגרשז"א. ואף שבספר מנוחה נכונה כתב שאסור, הסביר הגר"ש דביליצקי בהגהותיו על הספר שעיקר האיסור הוא עשיית וגיבוש הכדור, שזה דמי לבנין, כאמור).

האם מותר בשבת להוציא סכין מהכלי שהוא תחוב בו? ולהכניסו אח"כ?

תשובה: אם הסכין תחוב ב"ככלי קיבול"- לרמ"א מותר להוציאו בשבת רק אם הוא כבר הוצא מהכלי פעם אחת מבעו"י, שעי"ז כבר הורחב הנקב. אבל אחרת, הוי פ"ר שירחיב את הנקב בשבת. ואף שהנקב לא יהפוך עי"ז ל"פתח שעשוי להכניס ולהוציא", ואיסורו הוא רק דרבנן, והוא גם אינו מתכוון לעשיית פתח לכלי, מ"מ הרמ"א מחמיר אף בפ"ר דלא ניחא ליה בדרבנן. ורק במקום צורך גדול יש לסמוך על דעת השו"ע שמתיר פ"ר דלא ניחא ליה בדרבנן, ולהוציא את הסכין אף בפעם הראשונה (ס"ק י"א).

וה"ה שאין לתחוב את הסכין בחזרה לכלי, אא"כ הוא גם תחב אותו פעם שניה מבעו"י, שעי"ז כבר הורחב הנקב בחזרת הסכין אליו שנית (ס"ק נ"ג).
אמנם אם הסכין תחוב בכלי כזה שלא שייכת בו "עשיית פתח"- כגון ספסל וכד', לכו"ע מותר להוציאו אף בפעם הראשונה (ס"ק י"ב).
ומאידך, אם הסכין תחוב בכותל, שהוצאתו בפעם הראשונה נוגעת ל"סתירת בנין דאו"י", אין להקל אא"כ הסכין כבר הוצא פ"א מבעו"י (ס"ק י"א, שאף התרומת הדשן והשו"ע החמירו בזה, ועי"ש עוד).

סעי' ג'

האם מותר לפתוח קופסאות קרטון שסגורות ע"י שקיפלו אותן למעלה, והדביקו את הקפלים?

תשובה: לפתוח אותן כדרכן אסור. ואף שהוי "נקב ישן" (שהיה פתוח ונסתם), מ"מ כיוון שסותמין אותו בסתימה מעולה, הוי כנקב ישן שתחת השמרים, ופתיחתו נחשבת כעשיית נקב חדש, שאסורה (אג"מ אוח ח"ד סי' ע"ח). אמנם, "בדרך השחתה וקלקול",
באופן שלא ישתמש שוב בקופסא, י"ל שמותר כדלקמן בס"ח.

סעי' ו'

האם מותר לפתוח: א. פקק הברגה ממתכת שעם פתיחתו נפרד מהטבעת שבצואר הבקבוק? ב. פקק כנ"ל שעשוי מפלסטיק? ג. פקק מתכת שעשוי כעין כתר שדחוק על פי הבקבוק (כגון שעל בקבוק מזכוכית)?

תשובה: בפקק הברגה ממתכת- לרוב הדעות אסור לפותחו משום "מתקן כלי", שרק בהפרדתו מהטבעת הוא נעשה "פקק הראוי להברגה על הבקבוק".
בפקק מפלסטיק- זו מחלוקת. וטעם המתירים (הגרשז"א ועוד), הוא שפקק הפלסטיק כבר נעשה כ"כלי שלם" לפני שהוא ניתן על הבקבוק, וגם לאחר מכן ניכר לכל ש"טבעת הפלסטיק" היא לא חלק מהפקק, אלא רק כ"תוספת", והסרתה דומה להסרת "שעוה שהדביקו על הכלי לאחר גמר עשייתו", שמותרת. אמנם יש שכן אסרו לפתוח אף פקק מבפלסטיק משום מתקן מנא (הגר"נ קרליץ), ויש שחששו משום מחתך (הגרישי"א, עיין ארחות שבת ח"א פי"ב סע' י"ז- י"ח). והרבה מורים להקל לפתוח פקק מפלסטיק ע"י קטן, אם שכחו לפתחו מבעו"י.
אמנם, אפי' בפקק הברגה ממתכת- לכו"ע מותר לעשות בו נקב, ואח"כ לפתחו, וכדלעיל בס"א לגבי קופסת שימורים.
פקק מתכת העשוי כעין כתר- לכו"ע מותר לפותחו (עיין חזו"א סי' נ"א ס"ק י"א ד"ה ולהסיר).

סעי' ח'

האם מותר בשבת לפתוח/ לקרוע אריזות של אוכל, כגון מעדנים, שקיות של חטיפים, פיצוחים, וכדו'?

תשובה: בדרך השחתה וקלקול ודאי מותר, כיוון שאריזות האוכל הנ"ל נעשו לשימוש חד פעמי לצורך האוכל, והוו כ"חותלות של תמרים", שנחשבות כקליפת הכלי, ומותר לסתרם ולקרעם בדרך השחתה וקלקול, כשאין בדעתו להשתמש בהן שימוש חוזר (שש"כ פ"ט ס"ג, מנח"י ח"ד סי' פ"ב, שלחן שלמה ס"ק י"ב אות א'). ובמעדנים- מותר גם להסיר את כיסויים בשלמותן, כמו שמותר לקרוע את העור מעל חבית של יין אם אינו מתכוון לעשות "זינוק", דהיינו כעין מרזב (כמבואר בס"ק כ"ה. עיין בארחות שבת ח"א פי"ב הע' כ').

סעי' ט'

האם מותר להפריד בין גביעי הלבן או המעדנים?

תשובה: זו מחלוקת, יש הסוברים (הגרש"ז אוירבך) שאין בכך משום "מחתך", ואף שחותכן ב"קו ישר ומדויק", זה רק משום ששם נוח להפרידם, ואינו נקרא "מקפיד על המידה". וכן לשיטתם אין בזה

משום "מכה בפטיש", כיוון שצורת הגביעים כבר נגמרה במפעל, ומה שהשאירו אותם מחוברים בחיבור שנפרד בקלות זה לא משוה אותם ככלי לא גמור, ואין בהפרדתם משום "מתקן מנא". אמנם יש שחששו לכך משום מחתך ומכה בפטיש (הגרי"ש אלישיב, עיין בכל זה בארחות שבת ח"א פי"ב, הע' כ"ב), וכיוון שהוי נידון בדאו', יש להחמיר, וכן המנהג. **מרן הגר"א נבנצל שליט"א העיר - במה שהרב (הגרשז"א) התיר אין לכתוב בשמי להחמיר. (וכנ"ל לגבי התשובה הבאה).**

האם מותר לפתוח פחיות?

תשובה: זו מחלוקת, יש הסוברים (הגרש"ז אוירבך) שכיוון שדין הפחיות הוא כ"חותלות של תמרים" (המבואר בתשובה בס"ח), והם כקליפת האוכל, ממילא לא שייך בהם איסור "מחתך", או איסור "מכה בפטיש" משום "עשיית פתח לכלי". ויש שכן חששו לכך (הגרי"ש אלישיב, עיין בכל זה בארחות שבת ח"א פי"א הע' ס"א). וכיוון שהוי נידון בדאו', נהגו להחמיר בכך.

סעי' י"א

האם מותר בשבת להניח משהו בתוך נקב שבכלי, כדי לסתום אותו?

תשובה: בדבר ששייך בו ממרח כגון שעוה, חלב, שומן וכדי, אסור אפי' להניח על גבי הנקב מלמעלה, מחשש ממרח (ס"ק מ"ו). וגזרו גם על שמן עב ששייך בו קצת מירוח, אטו שעוה (ס"ק מ"ה. ויש מחלוקת ראשונים האם האיסור בחלב ושומן הוא מדאו', או ג"כ רק מגזירה דרבנן). אך בדבר שלא שייך בו ממרח, כגון צרור קטן או קיסם (שאינם מוקצה), מותר להניחו על גבי הנקב, ואסור רק להכניסו לתוך הנקב, משום "מחזי כמתקן", והוי כעין בונה מדרבנן (ס"ק מ"ז, מ"ח). וע"י הערמה, דהיינו להכניס שום או אוכל קשה אחר לתוך הנקב, ולומר שכוונתו להצניעו ולשומרו שם, ובאמת כוונתו לסתום את הנקב, כיוון שבזה הוא כבר לא "מחזי כמתקן", מעיקר הדין זה מותר; אבל למעשה התירו רק לת"ח להערים כך, שלא יבוא לעבור על איסור דרבנן גם בלי הערמה. ויש מחלוקת האם בזמנינו יש דין ת"ח לענין זה (ס"ק נ'). אבל בדבר שהדרך תמיד לסתום בו את הנקב, כמו העץ שהיו מכניסים בחור הברזא, מותר לכל אדם, ולכו"ע (ס"ק מ"ח).

האם מותר להכניס אטמי אוזניים לאוזניים?

תשובה: באטמי אוזניים שאין בהם תוספת שעווה, לכו"ע אין חשש ממרח (עיין שש"כ פי"ד סמ"ה). וכיוון שהאטמים המצויים בזמנינו חוזרים לצורתם המקורית מיד כשמוציאם מהאוזן, אין בהם חשש בונה או מתקן כלי, ומותר להכניסם לאוזניו (הגר"י ברונפמן שליט"א. וכן כתב בשש"כ שם הע' קכ"א שלדעת הגרש"ז אוירבך אף באטמים העשויים משעוה, אין לא משום ממרח ולא משום תיקון כלי, אך יש חולקים בעשויים משעוה).

סימן שט"ו

סעי' א'

האם מותר בשבת לתלות וילון על מוט במקום דלת? לתלות פרוכת לפני ארון הקודש? וכשהוילון או הפרוכת קבועים במסילה?

תשובה: מותר לעשות "מחיצת עראי" בשבת (ס"ק ג'), כשהמחיצה לא באה "להתיר איזשהו דין", ואינה "מחיצה המתרת" (ס"ק ד'). ולכן:

בוילון- כיוון שבאופן המצוי תולים את הוילון רק מלמעלה, ואם היתה רוח מצויה בבית הוא היה נע ונד ברוח (עיין בתו"ש ס"ק ג'), ועוד שהוילון לא מעכב "פיזית" לעבור דרך הפתח, ממילא אף שהוא קבוע שם, ועשוי להיות שם תמיד, הוא נחשב רק כ"מחיצת עראי", שמותר להעמידה בשבת (ס"ק ו', וכן הסכמת הפוסקים וכמבואר בב"י וברמ"א, ועיין בחזו"א).

ובפרוכת- אם יש כבר דלת לפני ארון הקודש, פשיטא שמותר, שהרי בזה הפרוכת לא נעשית אפי' כמחיצה, אלא רק לצניעות בעלמא. וכמה אחרונים מקלים אף כשאין דלת לארון הקודש, כמו בוילון הנ"ל (ס"ק ז). אמנם אם הפרוכת היא גדולה, והתלייה נעשית באופן שיש חשש שהפרוכת תתקפל, ותעשה "גג טפח למעלה", זה אסור משום אהל, ולכן בכה"ג רק שני אנשים יתלו אותה בבת אחת, ובכך היא לא תתקפל. ויש שנמנעים קצת מלתלות כל פרוכת, מהחשש שמא תוך כדי תלייתה הפרוכת תתקפל כטפח למעלה, ותחשב כאהל (ס"ק מ"ה, ע"פ השו"ע בסי"ב. אך בס"ק ל"ט סתם להתר).

אם שובתים ביחידת דיור שיש בה ספריה גדולה, באיזה אופן יכסו את הספרים, כדי שיוכלו להושיב שם תינוק לעשות צרכיו?

תשובה: הדרך הטובה ביותר היא לכסות את הספרים בכלי בתוך כלי, או בשני כיסויים בעלמא, שזה מותר לכו"ע (ס"ק י'). אמנם בשעת הדחק יהיה מותר לתלות מחיצה שתכסה את כל הספרים עד למעלה, ואף אם היא בגובה עשרה טפחים (80 ס"מ לפי הגר"ח נאה, ו96 ס"מ לפי חזו"א. שבשעת הדחק אפשר לסמוך על המג"א שבכה"ג אין זו "מחיצה המתרת" כיוון שההתר בה הוא "משום כיסוי", ולא "משום מחיצה", ולא צריך בה את דיני המחיצה כדי

להתיר בכה"ג). אמנם, כיוון שההתר בזה יהיה רק "משום כיסוי" יהיה צריך לכסות את הספרים בכיסוי אחד נוסף (ס"ק י). ובאופן שטפח מן המחיצה כבר היה פרוס מבעוד יום, ודאי שמותר להוסיף עליו בשבת (רמ"א), ואפי' אם הטפח היה פרוס רק מלמעלה (מסקנת הבה"ל ד"ה שהיה).

סעי' ב'

האם מותר לפרוס רשת על גבי לול של תרנגולים כדי שחתולים לא יאכלו אותם?

תשובה: מותר, ואף שהנקבים שברשת הם פחות משלושה טפחים, ומדין "לבוד" הם נחשבים כסתומים, מ"מ לא אמרינן שזה אסור משום עשיית אוהל עראי בשבת, כיוון שקי"ל ש"לא אמרינן לבוד להחמיר" (שש"כ פכ"ד ס"י, כמו שפסק בהגהות רע"א עפ"י תוס' בעירובין קב. ד"ה לא אמרן, ועי"ש בהע' ל"ד שזה כל עוד הרשת היא לא צפופה, והפרוץ בה מרובה על העומד).

סעי' ג'

האם מותר להניח מדף על ספסלים, או על חביות, כדי לעשות שולחן או מיטה "מאולתרים" בשבת? ואם כן, באיזה אופן?

תשובה: לגבי עשיית אוהל שאינו עשוי להגן מפני החמה והגשמים וכדי, יש לחלק בין מטה, שסתמה עשויה גם כדי להשתמש תחתיה- להניח שם מנעלים וכדי, לבין שולחן שסתמו אפי' לא עשוי להשתמש תחתיו.

במטה - יש להעמידה "מלמעלה למטה"- הפוך מ"דרך בנין רגילה"; והכוונה- להחזיק את "דף המטה" באוויר למעלה, ואח"כ לתת מתחתיו את ה"מחיצות", דהיינו את הספסלים או את החביות וכדי, מלמטה (שו"ע, ולכו"ע).

ובאופן שהמחיצות כבר עומדות במקומן מבעו"י, או לחלופין, שאין למיטה מחיצות, וכגון שהוא מעמידה על רגליים כעין עמודים- ג"כ לכתחילה טוב שיעשה באופן הזה, להעמידה "מלמלעה למטה" (לחוש לרשב"א וסיעתו שיש להחמיר אף בכה"ג), אם לא בשעת הדחק שאין להחמיר בזה (מסקנת הבה"ל ד"ה מיטות שלנו).
בשולחן- אם מעמידו על ארבע מחיצות, שבכך הוא "ראוי" להשתמש תחתיו" להצנעת חפצים, אף שאינו משתמש תחתיו בפועל, בודאי נכון לחוש להעמידו כנ"ל, מלמעלה למטה. אא"כ ארבעת המחיצות כבר עמדו במקומן מבעו"י, שלא צריך להחמיר.
ואם מעמידו רק על שתי מחיצות, שהוא גם לא ראוי להשתמש תחתיו, וכ"ש אם מעמידו על רגליים כעין עמודים, שאינן נחשבות כמחיצות, מותר להעמידו אף מלמטה למעלה (ס"ק כ"ב).
ואף שדרך האדם להניח את רגליו תחת השולחן, זו רק דרך הישיבה הנוחה לו, ולא מקרי ש"משתמש תחת השולחן" (שש"כ פכ"ד הע' ס"ט בשם הגרש"ז אוירבך. ועיין עוד בבית מאיר ד"ה נשאלתי. ומ"מ, גם בזמן הראשונים והשו"ע ישבו בצורה כזו, ואין סיבה שישתנה הדין מחמת זה בימינו). ובכל אופן כ"ז יהיה מותר רק באופן שדרך המיטה או השולחן להיות מורכבים רק ברפיון, או רק ע"י הנחה, שאל"כ אסור להרכיבם מהגזירה "שמא יתקע" במסמרים וכדי (ס"ק כ"ג ע"פ סי' שי"ג, ס"ו).

סעי' ה'

האם מותר לפתוח את גגון העגלה אם הוא מקופל לרוחב פחות מטפח?

תשובה: אם הגגון מחובר לעגלה מבעו"י, מותר, שנחשב כעשוי ועומד, ובשבת הוא רק פושטו, וכמו "כסא טרסקל" (שש"כ פכ"ד סי"ג, אורחות שבת פ"ט סע' ה'). ואח"כ יהיה מותר אף להוסיף על רוחבו עוד סוכך עראי, דהוי רק "מוסיף על אהל עראי", שמותר. ויתחיל להוסיף מצד הגגון (שש"כ שם).

האם מותר לפתוח ולסגור מיטה מתקפלת?

תשובה: מותר, כנ"ל בשאלה הקודמת. ובמיטות המתקפלות של זמנינו, אין לחוש לטרחא (עיין בבה"ל סוף ד"ה לכתחילה), כי יש רק טירחא מועטת בפתיחתן (חוט שני ח"ב פל"ו ס"ק י').

סעי' ו'

האם מותר להניח ספר קודש על גבי שני ספרים אחרים שיש ביניהם רווח?

תשובה: מצד "עשיית אהל", מותר, כיוון שאינו צריך לאויר שתחתיהם (שו"ע ורמ"א). אמנם, מצד "כבוד הספרים", אם הוא צריך ללמוד גם מהספר התחתון, או שהספר התחתון היה כבר מונח שם, לכו"ע מותר. אך יש מחלוקת האם מותר להביא את הספר התחתון במיוחד רק כדי שישמש כ"מעמיד" לספר העליון, או שזהו בזיון לספר התחתון (ס"ק ל', ובסי' קנ"ד ס"ק ל"א), ובמקום הצורך אפשר להקל (הגר"י ברונפמן). **ודעת מרן הגר"א נבנצל שליט"א שאין להקל בזה אף בשעת הצורך.**

סעי' ח'

מה ההבדל בין לאחוז בגד מעל ראשו להגן מן הגשמים לבין שימוש במטריה בשבת?

תשובה: שבבגד- אלמלא יחזיקנו בידו, הוא לא יאהיל כלל, ולכן אהל שנוצר רק ע"י החזקתו ביד הוא לא אוהל, ומותר. משא"כ במטריה, לאחר

שיפתחנה היא מאהילה במקומה גם בלי שיחזיקנה ביד, וכיוון שפתיחתה "בונה" אותה כאוהל, זה אסור, ולא יועיל להחזיקה ביד אח"כ (שש"כ פכ"ד הע' כ"א בשם הגרש"ז אוירבך).

האם מותר לפתוח מטריה שמותקנת מעל עגלת תינוק?

תשובה: מותר, שהרי זה כמו פתיחת גגון העגלה דלעיל, שאין בו משום אהל (שחשש הבה"ל בד"ה טפח לגבי מטריה רגילה), או עובדין דחול (שחשש החזו"א בסי' נ"ב ס"ק ו'). וכן אין בזה מתקן מנא (שחשש החזו"א), כיוון שכאן המטריה עשויה להאהיל רק מעל מקום העגלה, ואי אפשר לטלטלה להאהיל ממקום למקום, והרי היא ככסא טרסקל שמאהיל רק מעל מקום אחד, שלכן אין חשש מתקן מנא בפתיחתו (חוט שני פל"ו ס"ק י' ע"פ דברי החזו"א, וכן פסק בשש"כ פכ"ד סי"ג).

סעי' י'

אם הדופן השלישית של הסוכה היא דלת, האם מותר לסגור את הדלת בשבת ויו"ט?

תשובה: יש אוסרים, כיוון שהדלת כאן היא "מחיצה המתרת", שאסור לעשותה בשבת ויו"ט (חשוקי חמד על סוכה ח: "סוכת גויים" בשם הגרי"ש אלישיב, וכן משמע בתוספתא עירובין פ"ז ה"ט לאסור). אמנם יש שהתירו כיוון שאין בסגירת הדלת שום תוספת בנין, כי "הכל מוכן ועומד על צירין", ו"רק מחשבתו להשתמש בתור מחיצה אינה אוסרת" (חוט שני ח"ב פל"ו ס"ק י"א). ובשעת הדחק יש להקל (הגר"י ברונפמן).

סעי' י"ג

האם מותר בשבת לכסות "סירים גדולים" כגון המשמשים לישיבות ולאולמות?

תשובה: אסור לכסות "כלי רחב הרבה" מחשש אהל, אם יווצר "חלל טפח" תחת הכיסוי (כגון כשהכלי לא מלא לגמרי). ויש מתירים (הראב"ד והרשב"א), ונכון להחמיר, אך אין למחות ביד הנוהגים להקל (ס"ק מ"ט).

ולא נתפרש שיעור מדויק לכלי רחב הרבה, אמנם משמע ש"סתם מטה" לא נקראת רחבה הרבה (עיין בה"ל ד"ה על פי), ולפי"ז מסתבר שעד כ50 ס"מ אין חשש (ארחות שבת פ"ט הע' ע"ד. אמנם בדינים והנהגות פי"ד אות כ"ב מובא שהחזו"א חשש לאהל בכיסוי אסלה שנשברו ציריו, והצריך לקשרו מבעו"י, וצ"ע, אך בפחות מכך ודאי שאין חשש).

אמנם, אם צורת הכיסוי מוכיחה עליו שהוא משמש תמיד ככיסוי, כגון שיש לו ידית, כבר לא מחזי כעושה אהל, ומותר (עיין ט"ז ס"ק י"א, גר"ז ס"ק י"ט, שש"כ פכ"ד הע' ע"ב).

ולפי"ז נכון להחמיר שלא לכסות את הסירים הגדולים הנ"ל בנייר כסף וכיוצ"ב, כי הוא לא ניכר ככיסוי המיוחד לסיר, אך ב"מכסה עם ידית" וכד', מותר.

סימן שט"ז

סעי' א'

אם נכנסה הביתה ציפור דרור, האם מותר לסגור את חלון הבית?

האם מותר לסגור את הציפור בחדר מסויים כדי שהיא לא תפריע לבני הבית שבסלון?

תשובה: לגבי סגירת החלון- אף שגם אח"כ אי אפשר יהיה לתפוס את ציפור הדרור ב"שחיה אחת", דהיינו בריצה אחת מבלי לעצור (עיין גר"ז בס"א), מ"מ מדרבנן אסור לסגור את החלון. אמנם, כשכוונתו בסגירת החלון היא לא כדי לצוד את הציפור, אלא כדי שלא יכנס קור או רוח, זהו דבר שאינו מתכוון, ופ"ר דרבנן דלא ניחא ליה. ובזמן הקור, שיש צער בחלון הפתוח מותר (ס"ק ה', וכמו שמצינו בסי' ש"י סוף ס"ק י"א שהמשנ"ב מקל בפ"ר דלא ניחא ליה בדרבנן במקום צורך גדול, וה"ה במקום צער).

ולגבי סגירתה בחדר- אף שבכך הוא מקטין את מקומה, אם היא נשארת באותו מצב "מחוסר צידה", כגון שמעבירה מ"סלון עם חלון פתוח" ל"חדר עם חלון פתוח", והוא עדיין לא יוכל לתפסה בשחיה אחת, (עיין בשש"כ פכ"ז הע' קכ"ב), זה מותר כיוון שאינו מעוניין בצידתה (ע"פ חוט שני ח"א פט"ו ס"ק ב').

ויש לציין שלסוגרה בתוך בית גדול מאד, שבו אין שום הרגשה שציפור הדרור נמצאת בשליטתו, לא שייך בזה צידה, ומותר בכל אופן (חוט שני ח"א פט"ו ס"ק ב', ועיין עוד בבה"ל ס"ד ד"ה ובלבד).

סעי' ב'

האם מותר בשבת לכפות קופסת קרטון על צב, כדי שלא יברח?

תשובה: לגבי צב וכל הבע"ח האיטיים, שבאופן טבעי תמיד אפשר לתופסם בשחיה אחת, יש משמעויות שונות בראשונים ובאחרונים לגבי איסור צידה בהם (רבינו ירוחם נתיב י"ב ח"י כתב שהצד תולעת וחלזונות חייב, והארחות שבת ח"א פי"ד הע' כ"א הביא מהגרי"ש לאסור, ובקובץ מבית לוי ח"ו עמ' נ' בשם הגר"ש ואזנר שאסור מדרבנן כמו בע"ח חיגר. ומאידך, תוס' רי"ד בחגיגה י"א. כתב שלא שייכת צידה בשבלול, וכך צדדו להתיר בשלחן שלמה ס"ק ד', וכן בחוט שני ח"א פט"ו ס"ק ב' לגבי השאלה

הבאה בנמלים, אך גם הם ציינו שעדיין צ"ע), ולכן אין להקל בזה.

האם מותר לשפוך מים סביבות נמלים, כדי שלא יתפשטו בבית?

תשובה: אם יש לנמלים דרך מילוט, כגון חור גדול שניכר לנמלים להדיא, מותר (בה"ל ס"ד ד"ה ובלבד), אך אם לא יוכלו לברוח, זה תלוי בשאלה הקודמת האם שייך צידה בבע"ח איטיים, וכאמור- אין להקל.

האם מותר להכניס חתול לחדר שיש בו עכבר?

תשובה: מצד צידת העכבר- מותר, ואין זה כמשסה כלב בחיה (המוזכר ברמ"א) שאף אם הכלב עשה את כל הצידה בעצמו אסור מדרבנן (מג"א), כי את החתול לא משסים ומגרים לרדוף אחר העכבר, אלא רק מכניסים אותו, והחתול עושה הכל מאליו, ולכן אין זו צידה אפי' מדרבנן (חוט שני ח"א פט"ו ס"ק ב'). אמנם י"ל שכל זה רק כשלא מטלטלים את החתול בידיים, משום מוקצה, וכן באופן שלא צדים את החתול בעצמו בבית, וכגון שזה חתול ביתי- עיין בסי"ב.

סעי' ג'

אם יש זבובים בתוך ארון, האם מותר לסגור אותו?

תשובה: אם אינו מתכוון "לצוד את הזבובים": בארון גדול, שגם בתוכו א"א לתפוס את הזבובים "בשחיה אחת" (כנ"ל בס"א), זו "צידה מדרבנן", וכיוון אין דרך לצוד זבובים, והם נחשבים "שאין במינו ניצוד" (כמבואר בשו"ע), הוי "תרי דרבנן", וממילא זה פסיק רישיה דלא ניחא ליה בתרי דרבנן, שמותר (שה"צ י"ח).

אמנם בארון קטן, העיקר להלכה שאסור לצודם, אא"כ יש להם אפי' חור קטן שאינו ניכר לזבובים להדיא, שאז זה לא פ"ר שהזבובים יצודו, ומותר. וגם כשאין שום חור, מספיק להפריח רק את הזבובים שרואה, ולא צריך לדקדק אולי יש עוד זבובים בארון, כי זה "ספק פ"ר", ובדרבנן אין להחמיר כ"כ (ס"ק ט"ו. והט"ז מקל בספק פ"ר אף בדאו' ועיין בבה"ל ד"ה ולכן שהביא לו ראיה מהרמב"ן).

האם צריך להזהר שלא לדרוך על נמלים?

תשובה: לא צריך לדקדק לבדוק שמא הוא דורך והורג את הנמלים, כי זה ג"כ ספק פסיק רישיה בדרבנן (שהרי אינו צריך את הריגת הנמלה), ומותר כנ"ל. אך אם הוא רואה את הנמלה, יזהר שלא לדרוך עליה (חוט שני ח"א קונטרס מלאכת מחשבת אות ח').

סעי' ד'

האם מותר להניח בבית מלכודת עכברים בשבת?

תשובה: אסור, שאף אם העכבר ילכד שם רק אח"כ, זה אסור מדרבנן (סוף ס"ק י"ח).

סעי' ה'

האם יש איסור תורה בשנים שעשו מלאכה יחד?

תשובה: "שנים שעשאוה פטורים" (משנה בשבת צב:), ובפשטות משמע (מסתימת המשנ"ב והפוסקים) שאסורים רק מדרבנן, אבל י"א שפטורים מחטאת, אך יש בזה איסור תורה (עיין במקורות הרבים המובאים בספרי המלקטים כאן).

סעי' ו'

אדם סגר את דלת ביתו, ופתאום הוא גילה שבכך הוא "צד" בביתו צבי או ארנבת וכד', האם מותר לשמרם שם עד מוצ"ש?

תשובה: מותר, כיוון שהוא היה אנוס על הצידה, ודומה ל"נתכוון להגביה תלוש, וחתך מחובר". וכעת "להשאיר את הדלת סגורה" זו רק "שמירה", ולא צידה. ולכן הוא לא צריך לפתוח את הדלת כדי שבעל החי יברח (בה"ל ד"ה חייב). **ומרן הגר"א נבנצל שליט"א דייק את דברי הבה"ל שאין זה נחשב כ'אנוס', אלא ההתר הוא שהיה 'מתעסק'.**

יונה ישבה בין החלון לתריס, ולא מצליחים להזיזה משם. האם מותר לסגור את החלון מפני הקור?

תשובה: באופן רגיל אסור, כיוון שבחלל הקטן שבין התריס לחלון אפשר לתפוס את היונה בשחיה אחת הוי צידה דאו', ואף שאינו מתכוון לצוד, הוי "פ"ר שלא ניחא ליה באיסור דאו'", שלא מקלים אף במקום צער, כגון כשנכנס קור מהחלון (ס"ק ה'). אמנם, באופן שהיונה כבר התרגלה למקום, והיא חוזרת אליו בכל ערב, לכו"ע זו לכל היותר רק "צידה דרבנן" (עיין בשו"ע וברמ"א בסי"ב), ובאופן שהיא כבר "ניצודה שם קצת פעם אחת" אף ביום חול, בצידה דרבנן לא גזרו על סגירת הדלת (בה"ל סוף ד"ה והלך לו), והי"ה שמותר בכה"ג לסגור את החלון. ואף שאין מזונות היונה עליו (עיין תצ"ז שה"צ מ"ח), מ"מ כאן, ש"היא לא זזה", ולא נשמטת מיד אדם כלל, יש להקל (הוראת הגר"י ברונפמן שליט"א במעשה שהיה).

סעי' ז'

האם מותר לצוד נחש/עקרב/ כלב כדי שלא ישכו אנשים?

תשובה: מותר. ואף במקום שאין דרכם להמית, ואינם רודפים אחרי האדם, שבכה"ג אסור להרגם (כדלקמן בס"י), מ"מ לצודם מותר, מפני שאינו צריך לצידתם, אלא שלא ישכו והוי "מלאכה שאינה צריכה לגופה", שקי"ל שהיא דרבנן, ובמקום הזיקא מותר. ואפי' לרמב"ם שמחייב על מלאכה שאינה צריכה לגופה, כאן פסק שמותר, כיוון שסבירא ליה שכאשר כוונתו היא להבריח את הבע"ח, שזה ההפך ממש מתכליתה של צידה רגילה (ערוה"ש סי"ט), הוי כמתעסק בעלמא, ומותר במקום היזקא (ס"ק כ"ז. וע"ע בבה"ל ד"ה נחשים, ובס"ח ד"ה ולהרמב"ם. ואולי לכן מקלינן בכה"ג גם במקום חשש היזק דיחיד- עיין בסי' ש"ח ס"ק ע"ז, ובסי' זה במשב"ז ס"ק ח'. והוסיף הגר"י ברונפמן שליט"א שבבע"ח, כיוון שדרכן לילך ולהזיק, יותר שכיח היזיקא, ולכן מקלים אף בהיזק דיחיד). אמנם בבע"ח שנשיכתם אינה קשה כמו אלו, אפשר שלא התירו לצודם רק מחשש הזק, אלא רק כאשר הם רודפים אחריו, או כבר מצערים אותו, כדלקמן בס"ט (בה"ל ד"ה או סתם).

סעי' ח'

האם מותר להכות את חבירו בדרך משחק, או לצובטו בחזקה עד שיתאדם בשרו?

תשובה: אסור גם מצד חבורה בשבת (בן איש חי שנה ב' פ' וארא אות י"ב). אמנם באופן שאדמימות הבשר חוזרת ונבלעת במהרה, כגון מה שמצוי בבשר הילדים לאחר שהרימו אותם זמן מרובה וכה"ג, אין בזה חשש חבורה (הגר"י ברונפמן שליט"א).

סעי' ט'

האם מותר לצוד או להרוג פרעוש או יתוש שעוקץ אותו?

תשובה: לצוד- כשהוא כבר עוקץ, מותר, כי משום צער העקיצה לא גזרו רבנן על צידת מזיקין שאין במינם ניצוד (ס"ק ל"ו ושה"צ ס"א). ויש מקלין אפי' כשהוא רק נמצא על בשרו, או תחת בגדו פן יעקצנו; ובזה מהנכון לכתחילה להחמיר, אך אין למחות במקלין (ס"ק ל"ז, שה"צ ס"ג). ומ"מ ביתוש- כיוון שדרכו לעקוץ מיד כשהוא יושב על בשרו, מותר לצודו אף כשהיתוש רק מתקרב לבשרו בשביל לעקוץ, כי זו כבר מניעת צער ודאי, ולא רק חשש (הגר"פ ברונפמן שליט"א).

אך בכל אופן אין להרוג חרקים קטנים כאלו, כי צער עקיצתן קטן מנשיכת נחש ועקרב דלקמן (ס"ק מ"ו), ואף לא ימללם בידו כדי להחלישן, שלא יחזרו אליו, פן יהרגם (רמ"א ובה"ל ד"ה לא ימללנו), אלא רק יבריחם מעליו למקום שלא יעקצו.

האם מותר לרסס קוטל חרקים כדי להרחיקם?

תשובה: באופן שהחרקים לא אמורים למות ע"י הריסוס, מותר (שש"כ פכ"ה ס"ו, חוט שני ח"א עמ' קכ"ה).

האם מותר להרוג כינים בזמנינו?

תשובה: מותר (ס"ק מ', ואף שבזמנינו החוקרים גילו ע"י מכשיריהם שהכינים כן פרות ורבות, מ"מ כבר בזמן המשנ"ב פורסמו דבריהם, כפי שהביא בספר תורת שבת ס"ק ט"ז בשנת תקצ"ט, והמשנ"ב לא חשש לזה. וכן מביא הבירור הלכה בשם החזו"א להתיר, וכן מביא מרן הגר"א נבנצל שליט"א במשנ"ב מהדורת "ביצחק יקרא" בשם הגרשז"א, שע"פ דין אזלינן בתר הנראה לעיניים, שאינן פרות ורבות, וכן הוא במכתב מאליהו ח"ד עמ' 355, ועי"ש עוד טעם. ורק יחידים החמירו בכך).

האם מותר "להוריד את המים בשירותים" בשבת, כשיש בתוכם חרק חי?

תשובה: כשיש שם עוד אנשים, מותר, כיוון שאף אם זה פסיק רישיה שהחרק ימות ע"י הורדת המים, מ"מ הוי פ"ר דלא ניחא ליה (כי לאחר שהחרק יסתלק ודאי שאין לו עניין במיתתו), בדרבנן (כי הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה), ומקלים בפ"ר דלא ניחא ליה בדרבנן אפי' לצורך גדול (סי' ש"י"ד סוף ס"ק י"א), וכ"ש במקום כבוד הבריות (שדוחה אפי' איסור דרבנן גמור- עיין למשל בסי' ש"י"ב), ודאי שמותר (ועיין עוד במנח"י ח"י סי' כ"ז, ובשבט הלוי ח"ו סי' צ"ד, טעמים נוספים מדוע הוי רק דרבנן, שנדחה מפני כבוד הבריות). אך כמובן שאם אפשר להוריד את המים בזרם חלש, שלא יהיה פ"ר שהחרק ימות, יש לעשות כך (שבט הלוי שם).

אם לתינוק יש תולעים בפי הטבעת, האם מותר להוציא אותן בשבת?

תשובה: מותר, ואף אם זה פ"ר שהתולעים ימותו, הוי פ"ר דלא ניחא ליה, כי לאחר שהוסרו מהתינוק אין לו עניין במיתתן), בתרי דרבנן, כי הן נוצרות מן העיפוש ואינן פרות ורבות, וכל הריגתן היא מדרבנן (עיין בה"ל ד"ה להרגה), וכשהורג בע"ח רק כדי לסלקם הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה שלרוב הפוסקים היא דרבנן (ס"ק מ"ח), ובמקום צער יש להתיר (חוט שני ח"ב עמ' קכ"ג, וכעין המבואר בס"ק ל"ו-ל"ז). **אך מרן הגר"א נבנצל שליט"א הסתפק שמא בזה, בניגוד לכינים, שכאמור לא חוששים לחוקרים, וודאי מותר להורגן, אולי בזה כן נחוש לדברי החוקרים שהתולעים לא נוצרות מעיפוש אלא מפריה ורביה, וצ"ע.**

סעי' י'

האם בשבת מותר להרוג נחש או עקרב?

תשובה: במקום שדרכן להמית, כגון נחש בארץ ישראל, או עקרב צהוב, ממילא מחשש פיקו"נ, מותר להרגן להדיא בכל אופן (ס"ק מ"ה). ובמקום שאינם ממיתים, אם הם "רצים אחריו", ואפי' רק לכיוונו (שלחן שלמה ס"ק כ"א), ג"כ מותר להרגן להדיא (ס"ק מ"ו). אך אם אינם רצים אחריו, מותר לצודן, כדעיל בס"ז, וכן מותר "לדרסן לפי תומו", והיינו שמותר להתכוון להרגם, (שזו מלאכה שאינה צריכה לגופה במקום צער גדול, בניגוד לחרקים קטנים כגון פרעושים שאין צער כ"כ בעקיצתן ולא הותר להרגן, כדלעיל בס"ט), אך כדי שהרואה לא יאמר שעובר על נטילת נשמה, ולא ידע לחלק, יראה עצמו כאילו אינו מתכוון להרגן, אלא רק הולך לפי תומו (ס"ק מ"ח).

סעי' י"א

האם מותר לשפשף או לדרוס רוק שע"ג הקרקע בשבת?

תשובה: **לגבי לשפשף**- בקרקע שאינה מרוצפת לכו"ע אסור, משום אשווי גומות. אמנם, בקרקע מרוצפת שבבית, כשרוב בתי העיר מרוצפים, כמו המציאות בימינו (חוץ מבמחנות אהלים וכה"ג), מותר אף לשפשף את הרוק לכו"ע (קצוה"ש סי' קמ"ו סוף ס"ק ל'). אמנם, בקרקע מרוצפת שבחוץ, גזרינן שלא לשפשף אטו קעקע שאינה מרוצפת (לרמ"א בשל"ז, ב', ולשו"ע שם י"ל שמותר כמבואר כאן בס"ק מ"ט).

ולגבי לדרוס- מותר אף בקרקע שאינה מרוצפת, אך רק "לפי תומו כפשוטו" (עיין בב"י), דהיינו בדרך הילוכו, ולא ללכת במיוחד כדי לדרוס על הרוק, ולא כשמתכוון למרח, ואז אע"פ שמשפשף קצת תוך כדי, התירו משום מאיסותא. אמנם, כתב המג"א (מובא בס"ק נ"א) שבזמנינו, אין מי שיקפיד על "רוק רגיל" משום מאיסותא, וכ"ז יהיה מותר רק בבית הכנסת משום כבודו, או בקרקע מרוצפת (אף שאין רוב בתי העיר מרוצפים), או בליחה היוצאת מן הפה או מן החוטם - ובכל מקום. והא"ר (ס"ק ל"ו) כתב שאף בזמנינו מקפידים, ונראה שזה תלוי בטבע בני האדם במקומות השונים (קצוה"ש ח"ח עמ' ק"מ). ומ"מ **"רק להניח את רגלו על הרוק בלי לשפשף כלל", מותר לכו"ע בכל גוונא, אף בזמנינו** (ס"ק נ"א).

סעי' י"ב

פתחו את הכלוב של התוכים כדי להאכילם, האם מותר לסגור אותו אח"כ?

תשובה: באופן שגם בבית אפשר לתפוס את התוכים בשחיה אחת, כגון שהכלוב נמצא בחדר קטן ומקורה, או ש"חתכו להם את הכנפיים, ואינם יכולים לעוף" וכד', הם נחשבים כניצודים גם בבית, ומותר לסגרם בכלוב. וכן אם הוא פתח את דלת הכלוב חלקית, באופן שהתוכים לא יכלו לברוח, או שחסם את הפתח בגופו, מותר לסגרה. וכן מותר לומר לגוי להאכילם, ואף אם יעשה בדרך של צידה, הוי על דעת עצמו ומותר (בה"ל ד"ה דאסור). ובאופן שעופות כבר התרגלו לכלובן, וחוזרים אליו בערב, יש עוד התרים (עיין בס"ק נ"ז, נ"ח), אך זה לא שכיח בתוכים.

האם מותר לסגור את הדלת בבית שמגדלים בו כלב או חתול?

תשובה: בזמנינו הכלבים והחתולים הביתיים אינם נשמטים מיד האדם כלל, לא שייך בהם צידה כמו בבהמה, ומותר (תורת המלאכות ח"ה, הצד, ס"ק קי"ח, קכ"ב בשם הגר"נ קרליץ. ועיין באו"א מבוטשאטש תניינא, ובערוה"ש סע' ל"ח, על המציאות בזמנם).

"הגליונות הובאו לעיני נשיא הכולל, מרן הגאון הגדול רבי אביגדר נבנצל שליט"א,
וזכינו שחיוה דעתו על הנידונים ההלבתיים, והסכימה דעתו עם הנכתב, ואף נתן את ברכתו להפצתם.
הקונטרס יצא בעידודו של מורינו ורבינו ראש הכולל הגאון הגדול רבי חזקיהו נבנצל שליט"א,
ועוד זכינו לדון בשאלות והתשובות לפני מו"ר הגאון הגדול רבי יעקב ברונפמן שליט"א, וסמך ידו על הפצתם.
לכל הערה או הארה, ניתן לפנות להרה"ג ר' בנימין דאר 0527131609
להרחבת הדברים אפשר לשמוע את השיעורים, באורך של כ5 דקות, ב"קו ברור".
מספר הקו: 03-613-613-5

יש לציין שתכלית הדברים היא רק ללימוד ולבירור ההלכות, ולענין מעשה יש לשאול לרבותיו.

לע"נ ראש הישיבה הגאון רבי ירחמיאל גרשון ב"ר צבי יהודה זצוק"ל

לע"נ שמעיה עמנואל ב"ר משה ז"ל
ולרפואת חיה מרים בת פסיה דבורה בתושח"י